

VNO NCW

MKB
Nederland

NIEUWSBRIEF
REGEERAKKOORD
VERTROUWEN IN DE TOEKOMST
KABINET RUTTE 2017-2021

Voorwoord

Deze Regeerakkoord Nieuwsbrief van VNO-NCW en MKB-Nederland biedt u informatie over voor ondernemers relevante plannen in het Regeerakkoord “Vertrouwen in de Toekomst”. Het is gebaseerd op een eerste snelle scan. Meer informatie en reacties van onze kant op het Regeerakkoord kunt u vinden op:

Websites: www.vno-ncw.nl www.mkb.nl

Kijk bij Standpunten naar “Regeerakkoord”.

En volg ons op Twitter, Facebook, Instagram of LinkedIn!

Het volledige regeerakkoord en de achterliggende CPB-analyse zijn te vinden op:
www.kabinetsformatie2017.nl

Inhoudsopgave

1. Financieel en economisch beeld 2018 - 2021	4
2. Next Level Investeren en innoveren	6
3. Ondernemerschap	9
4. Arbeidsmarkt, sociale zekerheid en arbeidsrecht	11
5. Fiscaliteit en lasten	17
6. Energie en klimaat	23
7. Mobiliteit, fysieke leefomgeving en wonen	27
8. Digitalisering en cybersecurity	31
9. Veiligheid, justitie en defensie	33
10. Nederland in de wereld en internationaal ondernemen	37
11. Onderwijs	40
12. Gezondheidszorg en preventie	4242
13. Openbaar bestuur en regionaal beleid	45

1. Financieel en economisch beeld 2018 - 2021

Economisch beeld

Het regeerakkoord heeft een licht positief effect op de economische groei de komende vier jaar. De economie groeit in de kabinetsperiode met gemiddeld 2 procent per jaar. De lastenverlichting voor burgers in combinatie met de groeiende werkgelegenheid zorgen dat de consumptie de komende vier jaar - in lijn met de bbp-groei - met 2 procent groeit. De hogere vraag stimuleert de productie van bedrijven en hebben zo een positief effect op de bedrijfsinvesteringen. De hogere prijzen hebben een licht negatief effect op de uitvoer, zo verwacht het CPB.

De werkloosheid komt als gevolg van het regeerakkoord bijna een half procent lager uit in 2021. Dat komt de hogere productie in de marktsector, maar ook door de uitgaven aan onderwijs en defensie, die zorgen voor meer banen in de collectieve sector.

Economisch beeld <i>Jaarlijkse groei in %</i>	Basis	Effect Regeerakkoord	Basis incl. pakket
Economische groei	1,8	0,2	2,0
Consumptie huishoudens	1,4	0,6	2,0
Bedrijfsinvesteringen	2,8	0,3	3,1
Export	4,2	-0,2	4,1
Werkgelegenheid	0,8	0,1	1,0
Werkloosheid (in % beroepsbevolking)	4,6	-0,4	4,1

Overheidsfinanciën

Het totale pakket van beleidsmaatregelen verhoogt de overheidsuitgaven (met 7,9 miljard in 2021) en verlicht de totale lasten voor burgers en bedrijven (met 6,6 miljard in 2021) (zie tabel op volgende pagina).

Daardoor verslechtert het EMU-saldo in 2021 per saldo met 14,5 miljard ten opzichte van ongewijzigd beleid. Dat is exclusief de macro-economische doorwerking van de maatregelen. Er zijn namelijk door de hogere economische groei ook inverdieneffecten. Het EMU-saldo bedraagt 0,5 procent in 2021.

Overheidsfinanciën	2021
	mld euro
Uitgaven	7,9
Waarvan ombuigingen	-2,7
Waarvan intensivering	10,6
Lasten	6,6
Waarvan lastenverlichting	19,1
Waarvan lastenverzwaring	-12,5
Totaal	14,5

Door de beleidsmaatregelen verslechtert het EMU-saldo met 1,8% bbp. Echter, doordat het beleid de economie stimuleert, treedt juist een verbetering op met 0,6% bbp. De zogenaamde “houdbaarheid” van de overheidsfinanciën komt uit op -0,4% bbp. Het beleidspakket uit het regeerakkoord heeft de houdbaarheid per saldo met 0,6% bbp verslechterd. De staatsschuld komt in 2021 uit op 45,8% bbp, zeer ruim onder de 60% bbp-norm uit het verdrag van Maastricht.

Het regeerakkoord verlaagt de belastingen en premies voor burgers vooral door invoering van het tweeschijvenstelsel en de verhoging van de algemene heffingskorting. Lastenverzwaring is er onder meer door de hoger btw en beperking van de hypotheekrenteaftrek. Voor bedrijven dalen de lasten door de tariefsverlaging van de vennootschapsbelasting (vpb) en afschaffing van de dividendbelasting. Daar staat tegenover dat de aftrekbaarheid van de rentelasten voor de vpb wordt beperkt en het lage btw-tarief wordt verhoogd. De hogere milieulasten worden gecompenseerd door de verlaging van de aof werkgeverspremie. Verschillende maatregelen op sociaal terrein (loondoorbetaling bij ziekte, compensatie transitievergoeding) leiden tot hogere werkgeverspremies.

2. Next Level Investeren en innoveren

Invest-NL

Het kabinet zet de oprichting van een Nederlandse financierings- en ontwikkelingsinstelling Invest-NL door en stelt 2,5 miljard euro beschikbaar als eigen vermogen.

Invest-NL richt zich op drie domeinen:

1. Investeringsgebieden zoals energie, verduurzaming, mobiliteit en voedsel en maatschappelijke domeinen zoals zorg, veiligheid en onderwijs.
2. Doorgroei van startups en scale-ups. Invest-NL kan durfkapitaal leveren, ook kan Invest-NL zelf participeren in doorgroeiende bedrijven.
3. Ondersteuning van internationaal opererende Nederlandse bedrijven op het gebied van export en buitenlandse investeringen.

De oprichting van Invest-NL juichen wij toe. Invest-NL gaat samen met de markt grote transitie- en investeringsopgaven stimuleren. Wij blijven ons inzetten voor een zo snel mogelijke start (per januari 2018) van Invest-NL.

Onderzoek en innovatie

Het budget voor fundamenteel onderzoek wordt stapsgewijs verhoogd tot jaarlijks 200 miljoen structureel vanaf 2020. Daarnaast komt 200 miljoen euro per jaar extra beschikbaar voor toegepast onderzoek. Onderdeel daarvan is een extra investering bij grote technologische instituten die aantoonbaar aan marktbehoeften tegemoet komen en publiek-private samenwerking (pps) bij universiteiten en hogescholen met focus op bèta en techniek. Tenslotte wordt twee maal 50 miljoen beschikbaar gesteld voor de onderzoekinfrastructuur. Het mkb verdient een krachtiger rol in het innovatiebeleid. De MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) en de innovatiekredieten voor het MKB worden uitgebreid. Start-ups en publiek-private samenwerking met het midden- en kleinbedrijf worden gestimuleerd.

Met een investeringsimpuls van 400 miljoen voor onderzoek en innovatie zet het kabinet een goede stap voor de broodnodige investeringen in ons verdienvermogen. De aandacht voor het mkb verwelkomen wij. Bovendien wordt op een evenwichtige en goede manier (zowel fundamenteel, toegepast, pps en mkb en start ups) invulling gegeven aan deze impuls, zoals ook door de kenniscoalitie - waar VNO-NCW en MKB-Nederland onderdeel van zijn- bepleit.

Het topsectorenbeleid, gericht op samenwerking van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid zal sterker worden gefocust op de economische kansen die de volgende drie grote maatschappelijke thema's bieden: energietransitie/duurzaamheid, landbouw/water/voedsel en quantum/hightech/nano/fotonica.

De continuering van het topsectorenbeleid biedt een belangrijke basis voor het versterken van publiek private samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie. De extra focus sluit daarbij aan bij het pleidooi zoals dat in Next Level Innovatief Topland is gedaan.

De financiering van het onderzoek aan universiteiten wordt sterker gekoppeld aan onderzoeksinspanningen, wetenschappelijke kwaliteit en maatschappelijke impact. Daarbij moet voldoende ruimte zijn en blijven voor vrij onderzoek. Speciale aandacht gaat uit naar technische wetenschappen en onderzoeksgroepen die te maken hebben met hoge kosten. NWO geeft prioriteit aan fundamenteel onderzoek in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda en de Topsectoren, met de nieuwe focus. De vrije competitie blijft in stand.

De verdere nadruk op maatschappelijke impact, met borging van de ruimte voor vrij onderzoek, is een goede stap. Positief is ook de extra aandacht voor bèta wetenschappen in het vrije onderzoek, daar is al jaren sprake van een onder-investering. Het borgen van de topsectoren bij NWO biedt de broodnodige continuïteit voor publiek-private samenwerking.

'Open science' en 'open access' worden de norm in wetenschappelijk onderzoek. Deze beweging is positief maar moet zo worden vormgegeven dat publiek-private samenwerking niet wordt belemmerd.

De mainport-status van de regio Eindhoven wordt samen met de regio uitgewerkt. ESTEC in Noordwijk is de grootste locatie van het European Space Agency. Gezien het grote belang voor het internationaal aanzien van de Nederlandse hightech-industrie zet het kabinet - zo nodig met middelen uit de regionale envelop - in op behoud van deze locatie.

Het is positief dat er aandacht is voor deze belangrijke kernen van de high tech industrie in Nederland. Wel wordt een structurele borging van de smart industry agenda gemist

De overheid gaat als launching customer innovatie aanjagen door meer gebruik te maken van de Small Business Innovation Research regeling (SBIR), bijvoorbeeld vanuit Defensie en Rijkswaterstaat.

SBIR is een succesvol instrument om innovatie in het mkb aan te jagen. Wel moeten hiervoor dan op de betreffende begroting voldoende middelen voor worden vrijgemaakt.

Lange-termijnblik beursgenoteerde ondernemingen

In het kader van de verschuiving van invloed van bepaalde activistische aandeelhouders die vooral gericht zijn op de korte termijn en ingaan tegen aandeelhouders en andere stakeholders die belang hebben bij waarde creatie op de lange termijn:

Een beursgenoteerde onderneming die op de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) te maken krijgt met voorstellen voor een fundamentele strategiewijziging kan een bedenktijd van maximaal 250 dagen inroepen, mits deze het kapitaalverkeer niet raakt. In deze periode dient verantwoording te worden afgelegd aan de aandeelhouders over het gevoerde beleid en dienen alle stakeholders die betrokken zijn bij de onderneming, geraadpleegd te worden. Deze maatregel kan niet worden ingezet in combinatie met beschermingsconstructies van bedrijven zelf, zoals de uitgifte van preferente aandelen of prioriteitsaandelen.

Het is goed dat een dergelijke bedenktijd wettelijk wordt geregeld. De bedenktijd is van belang, omdat ondernemingsbesturen daardoor in voorkomende gevallen de gelegenheid hebben om ten behoeve van lange termijn waarde creatie, mogelijke alternatieven in overleg met alle betrokken stakeholders zorgvuldig af te wegen en daartoe in relatieve rust voorstellen te kunnen doen. Het gebruik maken van juridische beschermingsconstructies bij bedrijven zelf mag echter niet worden belemmerd.

Beursgenoteerde bedrijven met een jaaromzet van meer dan 750 miljoen euro krijgen de mogelijkheid om aandeelhouders te vragen, wanneer zij meer dan 1% van het aandelenkapitaal bezitten, zich als grootaandeelhouder te laten registreren bij de Autoriteit Financiële Markten.

Haalbaarheid van een dergelijk voorstel behoeft nader onderzoek in overleg met betrokken ondernemingen en hun (veelal buitenlandse) aandeelhouders.

Financiële sector

- Het kabinet maakt het makkelijker voor innovatieve financiële partijen om de markt te betreden door invoering van een lichtere bank- en overige vergunning. Daarbij wordt de bescherming van klanten in acht genomen.
- Zodra Bazel IV van kracht wordt, zal de eis voor de leverage ratio in overeenstemming gebracht worden met de Europese eisen.
- ABN-Amro gaat volledig naar de markt. Voor de Volksbank wordt nog een besluit genomen.
- Voor banken en verzekeraars wordt de renteaftrek op vreemd vermogen boven 92 procent van het commerciële balanstotaal beperkt.

Het is goed dat er beleid wordt gevoerd door toetreding te stimuleren (met inachtneming van de bescherming van de klant), alsook door de beursgang van ABN-Amro verder door te zetten.

3. Ondernemerschap

MKB-toets

De MKB-toets biedt de mogelijkheid om wet- en regelgeving te testen aan de praktijk van de ondernemer. Centraal staat hier het uitvoerbaar maken van wet- en regelgeving. De kracht van een dergelijke test zit in het zo vroeg mogelijk in het wet- en regelgevingsproces betrekken van kennis en ervaring uit de praktijk van ondernemer. Dit is nodig omdat de ondernemers het aan staf ontbreekt en daardoor zelf aan de lat staat voor het uitpluizen en invoeren van regels in de bedrijfsvoering.

De MKB-test maakt wet- en regelgeving uitvoerbaar voor ondernemers. Het is daardoor een impuls voor kwaliteit van de wet- en regelgeving en zet ons pleidooi om in een tastbaar voorstel. Ondernemers en branchevertegenwoordigers zullen hier een grote bijdrage aan kunnen en moeten leveren.

Administratieve lasten en regeldruk verder

Wet- en regelgeving wordt gemoderniseerd zodat bedrijven beter kunnen meebewegen met maatschappelijke en technologische veranderingen. Diverse inspecties gaan hun samenwerking verbeteren om handhaving effectiever en efficiënter te laten worden. Er komt meer ruimte voor experimenten, zoals regionale en sectorale proefprojecten.

Startups en scale-ups

Het kabinet beziet of de gebruikelijk-loon-regeling ten aanzien van het uitbetalen in aandelen voor start-ups en scale-ups moet worden verruimd.

Wij steunen deze verruiming die past bij de ontwikkelingen in het ondernemerschap.

Aanbesteden en beter betalen overheid

Overheidsaanbestedingen moeten beter toegankelijk worden voor het mkb. Ook gaat de overheid beter duurzaam, inclusief en innovatief inkopen. De Rijksoverheid betaalt altijd binnen 30 dagen en stimuleert andere overheden en bedrijven het betaalgedrag ook te verbeteren.

Beter en tijdig betaalgedrag is van groot belang voor het bedrijfsleven, zeker voor het mkb. Het bedrijfsleven werkt graag mee aan de verbetering van de aanbestedingspraktijk. Het mkb loopt ook nog tegen veel obstakels aan. Duurzaam en innovatief inkopen krijgt in de praktijk vrijwel geen invulling momenteel en verbetering en betere benutting van de inkoopkracht van de overheid is daarom van groot belang.

Onerlijke concurrentie overheid inperken

Om oneigenlijke en ongewenste concurrentie tussen ondernemers en overheden tegen te gaan wordt de Wet markt en overheid aangescherpt, inclusief de algemeen belang bepaling. Overheden kunnen wel activiteiten zoals sport, cultuur, welzijn en re-integratie blijven aanbieden.

Bij het al dan niet uitbesteden van activiteiten zal het Rijk bedrijfseconomische en maatschappelijke overwegingen in beschouwing nemen. Bij het digitaliseren van de overheid wordt vastgelegd welke activiteiten zij zelf doet, en welke zij aan de markt overlaat.

Het is goed dat oneerlijke concurrentie door de overheid wordt tegengegaan. Gedragsregels worden van toepassing op overheden die de markt op gaan, en investering door het Rijk moet worden ingeperkt.

Mededinging en marktmacht

Op verzoek van branche- of producentenorganisaties kan de overheid sectorale afspraken in land- en tuinbouw algemeen verbindend verklaren. De mededingingswet wordt aangepast om samenwerking in de keten mogelijk te maken.

De ACM krijgt meer capaciteit ten behoeve van digitale markten en oneerlijke handelspraktijken in de voedselketen.

Er komt wetgeving om de positie van franchisenemers in de pre-competitieve fase te versterken.

Wet open overheid

Het kabinet hecht eraan dat de overheid transparant en open is. Er is een initiatiefvoorstel Open Overheid aanhangig. Er wordt onderzocht hoe de verruiming van openheid gestalte kan krijgen zonder hoge kosten voor de organisatie en uitvoering. Het kabinet treedt daartoe in overleg met de initiatiefnemers.

Dit biedt ruimte om tot een aangepaste wet te komen, die ook werkbaar is voor staatsdeelnemingen, vitale sectoren en semipublieke sectoren.

4. Arbeidsmarkt, sociale zekerheid en arbeidsrecht

In het regeerakkoord staan verschillende maatregelen rond loondoorbetaling bij ziekte en het arbeidsrecht die als doel hebben om het werkgeverschap aantrekkelijker te maken. Ook zijn maatregelen opgenomen die de mogelijkheden om zzp'ers in te zetten als flexibele arbeidskrachten moeten beperken en die de verschillen tussen vaste en tijdelijke contracten verkleinen. Het kabinet laat op verschillende punten ruimte aan sociale partners om met alternatieven te komen.

Het is positief dat het werkgeverschap aantrekkelijker wordt. In een dynamische economie hebben ondernemingen ook behoefte aan inzet van personeel op basis van tijdelijke arbeidsovereenkomsten, ook voor langere periodes. Wij zullen bij de uitwerking de nadruk leggen op de wenselijkheid van ruimere mogelijkheden om mensen (langer) tijdelijk in dienst te nemen en het stimuleren van investeren in inzetbaarheid.

De komende tijd zullen we in gesprek met kabinet en vakbeweging bezien hoe we met elkaar de verschillende onderdelen invulling kunnen geven.

Aantrekkelijk maken werkgeverschap

Het nieuwe kabinet zal alle regelingen checken op belemmeringen voor werkgeverschap. Dit moet leiden tot bestendiger arbeidsrelaties en een situatie waarin niet instituties en kosten bepalend zijn voor de vorm waarin arbeid wordt aangeboden, maar de aard van het werk dat gedaan moet worden.

Dit sluit aan op het pleidooi van ondernemersorganisaties om de stapeling van lasten en risico's voor werkgevers te verlichten en te zoeken naar een nieuwe balans. We zullen daarbij werkzekerheid en inzetbaarheid centraal moeten gaan stellen.

Beroep op sociale partners

- Het nieuwe kabinet doet op verschillende onderwerpen een concreet beroep op sociale partners, waar het gaat om de lonen, keuze elementen in arbeidsvoorwaarden, investeren in inzetbaarheid en langer doorwerken. Daarnaast geeft het kabinet aan op verschillende onderwerpen open te staan voor alternatieve voorstellen van sociale partners (bijvoorbeeld bij loondoorbetaling bij ziekte)
- En tot slot wil het kabinet samenwerken aan de uitwerking van voorstellen (bijvoorbeeld rond zzp'ers en uitzendarbeid).

Loondoorbetaling bij ziekte en arbeidsongeschiktheid

Loondoorbetaling bij ziekte voor werkgevers tot 25 werknemers^[1] wordt verkort van twee naar één jaar. Het tweede jaar moeten deze werkgevers verplicht collectief verzekeren bij het UWV, die ook een aantal re-integratieverplichtingen overneemt. De ontslagbescherming van twee jaar blijft in stand.

^[1] Met een loonsom gelijk aan of minder dan 25 keer het gemiddelde premieplichtige loon per werknemer.

Doelstelling moet zijn lagere lasten en risico's voor mkb-ondernemers. Het is de vraag of dit voorstel tot lagere kosten (premie) en re-integratieverplichtingen tweede jaar leidt.

In plaats van tien jaar is de werkgever straks vijf jaar financieel verantwoordelijk voor de WGA uitkering van de (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte werknemer. Na deze vijf jaar periode van premiedifferentiatie wordt een collectieve, uniforme premie geheven. *Voor met name middelgrote en grote werkgevers is dit een verlichting van de individuele premie last en risico.*

Het kabinet neemt verschillende maatregelen om de onzekerheid bij werkgevers over een loonsanctie na twee jaar loondoorbetaling weg te nemen, meer prikkels voor zieke en arbeidsongeschikte werknemers om aan het werk te gaan en meer ondersteuning bij het vinden van werk voor mensen in arbeidsongeschiktheidsregelingen.

Ontslagrecht versoepeld met hogere transitievergoeding

Ontslag wordt soepeler doordat meerdere mogelijke onslaggronden bij de kantonrechter gecombineerd kunnen worden. Als de werkgever daar voor kiest kan de onslagvergoeding (transitievergoeding) de helft hoger zijn dan wanneer hij ontslag op een enkele grond kan rechtvaardigen.

Het is dringend nodig het ontslagrecht aan te passen. Daaraan hangt wel een prijskaartje van maximaal 1,5 keer de huidige transitievergoeding. Ondernemers moeten dan wel de zekerheid krijgen dat ze dan ook echt afscheid van iemand kunnen nemen.

Transitievergoeding

Het kabinet gaat werk maken van verlichting voor mkb-ondernemers in financiële problemen of hun bedrijf beëindigen wegens arbeidsongeschiktheid of pensioen. Zij hoeven minder transitievergoeding te betalen of krijgen deze gecompenseerd.

Goed dat deze 'mkb-route' route nu daadwerkelijk tot stand gaat komen.

Het is positief dat de transitievergoeding bij tien dienstjaren of langer 1/3^e maandsalaris per jaar wordt. Dat is nu 1/2^e maandsalaris. De lagere berekeningsfactor van de transitievergoeding voor 50-plussers, die als overgangsregeling gold, blijft gehandhaafd.

Tijdelijke contracten

Verskillende maatregelen raken tijdelijke contracten:

- De keten van contracten mag nu maximaal twee jaar omvatten; dat gaat naar drie jaar.
- Flexibele contracten worden opgeteld als er minder dan 6 maanden tussen zit. Dat blijft zo, maar voor bepaalde seizoenwerkzaamheden kunnen per sector andere tussenperiodes worden afgesproken. Als de vakbonden en werkgevers daar niet uit komen kan de minister van SZW het besluit nemen om dat toch mogelijk te maken.
- Daar staat tegenover dat de werknemer vanaf dag 1 van zijn dienstverband transitievergoeding gaat opbouwen, in plaats van, zoals nu, na twee jaar.

- Premiedifferentiatie in de WW, waarbij tijdelijke contracten een hoger premiepercentage toegerekend krijgen.

Het is positief dat er ruimere mogelijkheden voor tijdelijke contracten komen. De transitievergoeding vanaf de eerste dag maakt het nog wenselijker om deze eenvoudiger om te kunnen zetten in een bijdrage aan scholing en ontwikkeling van de werknemers. Daarbij moeten jongeren tot 18 jaar uitgezonderd blijven. Gewaakt moet worden voor een stapeling van maatregelen om tijdelijke contracten duurder te maken, zeker waar de werkzaamheden daar wel om vragen.

Langere proeftijd mogelijk.

- Als een werkgever meteen - zonder voorafgaande tijdelijke arbeidsovereenkomst - een contract voor onbepaalde tijd aanbiedt, gaat er een maximale proeftijd van vijf maanden gelden.
- De proeftijd keert terug in tijdelijke contracten. Bij contracten langer dan twee jaar mag een proeftijd van drie maanden ingesteld worden.
- Bij andere contracten verandert er niets. Op dit moment mag de proeftijd maximaal twee maanden zijn.

Deze maatregelen verhogen de flexibiliteit en kunnen tegelijk het aanbieden van een contract voor onbepaalde tijd aantrekkelijker maken. Dat is een goede zaak.

Payrolling en nulurencontracten beperkt

- Gelijke arbeidsvoorwaarden voor werknemers via payrolling. De mogelijkheden om via payrolling de soepeler regels voor uitzendwerk toe te passen (uitzendbeding) wordt beëindigd. Dat wordt zo vormgegeven dat het uitzenden er niet onder lijdt.
- Wel gaat het kabinet de positie van payrolling nog verder bezien waarbij ook herziening van de definitie van uitzenden bespreekbaar is.
- Onevenwichtige nulurencontracten worden anders geregeld; als de werknemer te veel beschikbaar moet zijn terwijl er te weinig kans is op werk, moet er een recht komen om nee te zeggen of een recht op loon ontstaan.

Zzp-ers

- Modelovereenkomsten uit de Wet DBA maken plaats voor een nieuw systeem om opdrachtgevers en opdrachtnemers meer duidelijkheid verschaffen. De kern vormen tariefgrenzen, de duur van de opdracht en reguliere bedrijfsactiviteiten.
 - Werkenden met een lange opdracht (langer dan drie maanden) en lage tarieven (lager dan 125% minimumloon) hebben een arbeidsovereenkomst.
 - Boven een bepaald tarief (75 euro) wordt aangenomen dat er sprake is van een overeenkomst tot opdracht, zodat er geen inhoudings- en premieplicht is.
 - Tussen deze grenzen kunnen opdrachtgevers via een webmodule vooraf bepalen of ze een zelfstandige inhuren voor een opdracht. Belangrijk wordt welke set aan criteria er nu gebruikt gaat worden om te bepalen of iets nu wel of niet een echte opdracht is, waarbij de opdrachtgever gevrijwaard kan worden van werkgeversverplichtingen.

- Het kabinet gaat studeren op de mogelijkheid van een ondernemersovereenkomst om definitief de positie van zzp-ers en werknemers te regelen.
- Het kabinet kondigt aan dat het begrip 'gezagsverhouding' in het arbeidsrecht wordt verduidelijkt.
- Er komt geen verplichte verzekering voor arbeidsongeschiktheid. Het kabinet gaat wel in gesprek met verzekeraars over goedkopere verzekeringen voor zelfstandigen.
- Er komt geen aanpassing van de zelfstandigenaftrek en verplichte pensioenopbouw.
- De vennootschapsbelasting en de IB-tarieven gaan omlaag.

De ruimte voor zzp'ers om te ondernemen blijft behouden.

Wel moeten zzp'ers zich kunnen verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid.

Positief dat het kabinet structureel de oplossing voor de afbakening zoekt in verankering van de ondernemersovereenkomst en aanpassing van het arbeidsrecht. Voor de korte termijn lijkt de aanpassing van de DBA nog nadere verduidelijking. De invoering van tariefgrenzen is op zichzelf niet wenselijk. De combinatie met andere criteria, zoals "reguliere bedrijfsactiviteiten" moet uitvoerbaar zijn: deze criteria zijn nog vaag.

Verlof.

- Het door de werkgever betaald kraamverlof wordt verlengd van twee naar vijf dagen.
- Daarnaast krijgen partners tot een half jaar na geboorte recht op 5 weken verlof met een uitkering door het UWV van 70% van het dagloon (tot max dagloon).

De uitbreiding van betaald verlof voor partners moet benut worden om de verschillende verlofregelingen te stroomlijnen (kraamverlof, vadersverlof, ouderschapsverlof) in plaats van verlof te stapelen.

Statushouders en werk

Vluchtelingen met een verblijfsstatus hebben straks in de eerste twee jaar geen recht meer op zorgtoeslag, huurtoeslag en bijstand. Ze krijgen voorzieningen als huisvesting, een zorgverzekering en begeleiding bij het integratietraject voortaan 'in natura' van gemeenten. Het systeem met commerciële inburgeringsbureaus blijft bestaan. Gemeenten krijgen meer zeggenschap in de begeleiding en regierol.

Met deze voorstellen ontstaat er een meer activerende aanpak voor de statushouders mits dit ook daadwerkelijk door de gemeenten gaat worden opgepakt. Het is verder goed dat rol voor de commerciële inburgeringsbedrijven blijft bestaan.

Participatiewet

- Gemeenten krijgen meer mogelijkheden om meer beschutte werkplekken te organiseren en maatwerk te bieden richting werk of werkgevers te 'ontzorgen'.
- Het instrument van loonkostensubsidies wordt vervangen door de mogelijkheid tot loondispensatie.
- Op korte termijn wordt geregeld dat banen van mensen uit de doelgroep 'banenafpraak' die meer zijn gaan verdienen dan het wettelijk minimumloon, toch blijven meetellen (de 't+2'-

regel). Dit voorkomt dat werkgevers worden ontmoedigd te investeren in hun mensen. *Werk maken voor de onderkant is positief om de arbeidsparticipatie van deze groep te verhogen. Het is positief om de loonkostensubsidie te vervangen door loondispensatie, deze regeling is eenvoudiger en de werknemer krijgt beloning naar de loonwaarde en aanvulling vanuit de uitkering. Het is terecht dat de realisatie van de banen, voor de baanafpraak, blijven meetellen al verdienen mensen meer. De inspanning en begeleiding blijft nodig vanuit de bedrijven*

Perspectief in de bijstand

Het kabinet wil dat mensen in de bijstand meer perspectief krijgen om weer aan het werk te komen, vooral ook omdat langdurige afhankelijkheid van de bijstand kan leiden tot sociaal isolement en de kans op schuldenproblematiek vergroot. Door het verkleinen van de armoedeval moet werk aantrekkelijker worden en dit is een positieve ontwikkeling, immers het belang van participatie neemt hierdoor toe.

Ouderen en arbeidsmarkt

Het kabinet doet vooral een oproep aan sociale partners om werk te maken van leeftijdsbewust personeelsbeleid en cao's. Het kabinet zal de IOW aanpassen door de leeftijdsgrens vanaf 2020 te laten meestijgen met de AOW-leeftijd. Het regeerakkoord bevat geen passages over flexibilisering van de AOW-leeftijd

Dit alles vraagt nader overleg zowel met de vakbeweging als met het kabinet.

Aanvullend pensioen

Het kabinet wil samen met sociale partners de stap zetten naar een toekomstbestendig pensioenstelsel. Een stelsel dat de kwetsbaarheden in het huidige pensioenstelsel adresseert en de sterke elementen van het huidige stelsel (verplichtstelling, collectieve uitvoering, risicodeling en fiscale ondersteuning) handhaaft. Het kabinet geeft de sociale partners de ruimte om op korte termijn het SER-traject af te ronden en te komen met een breed gedragen advies. Essentiële elementen zijn daarbij:

- Een mogelijke overstap naar een meer persoonlijk pensioenvermogen in de opbouwfase en een zo stabiel mogelijk pensioen in de uitkeringsfase.
- Vanuit een gezamenlijke buffer kunnen schokken op de financiële markten en onvoorziene veranderingen in de levensverwachting worden gedeeld.
- De doorsneesystematiek wordt afgeschaft waarbij op termijn voor alle contracten een leeftijdsonafhankelijke premie gaat gelden.
- Belangrijke aandachtspunten bij de invulling van het nieuwe pensioencontract zijn de gevolgen voor de hoogte, de volatiliteit en de stabiliteit van de uitkering.
- De transitie moet op een evenwichtige manier vorm krijgen waarbij de overstap op het nieuwe contract behulpzaam is.
- Het fiscale ruimte kader (omkeerregel) blijft gehandhaafd zodat ook in de toekomst een adequaat pensioen kan worden gerealiseerd waarbij nog bezien wordt hoe de begrenzing kan plaatsvinden.
- Het kabinet geeft tijd en ruimte om de transitie te maken.

Aanpassingen in het pensioenstelsel vragen om zorgvuldige analyse van de impact en oplossingen. De afgelopen periode is er in SER-verband intensief en constructief over een toekomstbestendig pensioenstelsel gesproken. Het is belangrijk dat de SER ook de ruimte krijgt dit overleg op korte termijn af te ronden en concrete voorstellen te doen aan het kabinet. Daarbij zijn voor werkgevers ook van belang: stabiele premies en een kostenneutrale overgang.

Aanpak armoede

- Er gaat meer geld naar de kinderopvangtoeslag, het kindgebonden budget en de kinderbijslag.
- Het nieuwe kabinet wil het aantal huishoudens met problematische schulden terugdringen. Het stapelen van boetes en malafide incassobureaus worden aangepakt.

5. Fiscaliteit en lasten

Internationaal zakendoen staat aan de basis van onze economie en welvaart. Volgens het CBS zijn multinationale ondernemingen in Nederland goed voor 40% van alle banen en voor 2/3^e van de omzet in het Nederlandse bedrijfsleven. Werk en welvaart in Nederland zijn nauw verbonden aan een goed (fiscaal) vestigingsklimaat voor binnen- en buitenlandse investeerders. Juist voor Nederland met haar open economie bepaalt de internationale context het beleid. De fiscale concurrentiepositie van Nederland staat zwaar onder druk en het nieuwe kabinet pakt dit aan. Ook zorgt het kabinet met het verlagen van de inkomstenbelasting voor een hoger besteedbaar inkomen voor de consument wat het fundament onder de economische groei verder kan ondersteunen.

Pakket Bedrijfsleven

Vennootschapsbelasting

- Het tarief van de vennootschapsbelasting wordt verlaagd van 25% naar 21%. Daarmee ontstaat er meer ruimte voor ondernemers om in Nederland te investeren en blijft het Nederlandse vestigingsklimaat internationaal concurrerend.
- Specifiek voor het mkb gaat het tarief van de eerste schijf (tot € 200.000) van de vennootschapsbelasting van 20% naar 16%. Hierdoor wordt de investeringscapaciteit van het mkb verder verbeterd. Verder geeft dit een impuls aan de versterking van het eigen vermogen van het mkb. De eerste schijf zou stapsgewijs worden verhoogd naar € 350.000 maar die verhoging gaat niet door, de eerste schijf blijft € 200.000.
- Als onderdeel van de uitvoering van de Europese anti-belastingontwijkingsrichtlijn wordt de aftrekbaarheid van rente op vreemd vermogen beperkt. Rente is niet langer aftrekbaar als deze meer bedraagt dan maximaal 30% van het brutobedrijfsresultaat. Er komt geen tegenbewijsregeling in de vorm van een groepsuitzondering voor internationale concerns. Om het mkb te ontzien blijft rente tot 1 miljoen euro onverkort aftrekbaar. Enkele bestaande specifieke renteaftrekbeperkingen worden afgeschaft.
- De termijn voor het verrekenen van verliezen naar de toekomst worden ingeperkt van 9 naar 6 jaar. De mogelijkheid om verliezen te verrekenen met de winst van het voorafgaande jaar blijft bestaan.
- Er komt een minimum kapitaalregel voor banken en verzekeraars (thin cap rule) die renteaftrek over vreemd vermogen boven 92% van het commerciële balanstotaal beperkt.
- Het effectieve tarief van de innovatiebox gaat van 5% naar 7%.
- Er komt een verdere beperking in de mogelijkheden om ten laste van de fiscale winst af te schrijven op onroerend goed. Het afschrijvingspotentieel was al beperkt tot 50% van de WOZ-waarde, de beperking wordt nu opgetrokken tot 100% van de WOZ-waarde.

Vennootschapsbelasting Jaar	Schijf 1 €s	Tarief %	Schijf 2 €	Tarief %
2017	Tot 200.000	20	200.000 en meer	25
2018	Tot 200.000	20	200.000 en meer	25
2019	Tot 200.000	09	200.000 en meer	24
2020	Tot 200.000	17.5	200.000 en meer	22.5
2021	Tot 200.000	16	200.000 en meer	21

Dividendbelasting

- Het kabinet schaft de dividendbelasting (15%) af. Daarmee maakt Nederland een grote sprong voorwaarts ter verbetering van het vestigingsklimaat van hoofdkantoren in Nederland, met name in de verhouding tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Dat heeft een positief effect op de economie, de kennisinfrastructuur en creëert hoogwaardige werkgelegenheid. De aanwezigheid van hoofdkantoren zorgt voor veel afgeleide werkgelegenheid en bedrijvigheid in het mkb.
- Met het afschaffen van de dividendbelasting blijft Nederland een veilige thuishaven voor de vele multinationals die ons land rijk is. Daarmee wordt een groot deel van de werkgelegenheid in Nederland geborgd. Tegelijk betekent afschaffing van de dividendbelasting een aanzienlijke administratieve vereenvoudiging voor bedrijven en de Belastingdienst.
- Het opwaartse effect op aandeelhouderswaarde bij afschaffing van de dividendbelasting maakt van Nederlandse iconen een minder gemakkelijke prooi. Niet alleen blijft werkgelegenheid behouden, doordat de aandelenkoersen stijgen profiteren werknemers en gepensioneerden mee via de investeringen van hun pensioenfondsen en/of verzekeringsmaatschappijen. De maatregel is ook van belang voor de toegang van Nederlandse bedrijven tot kapitaalmarkten.
- Vanwege het afschaffen van de dividendbelasting zijn directe beleggingen in vastgoed door beleggingsinstellingen niet meer toegestaan.
- Gekoppeld aan het afschaffen van de dividendbelasting komt er een bronbelasting op dividenden in misbruiksituaties en op stromen richting *low tax jurisdictions*. Ook op rente en royalty's die richting *low tax jurisdictions* stromen komt een bronheffing.

Innovatie

Het kabinet kiest voor behoud van de fiscale instrumentarium ter ondersteuning van de private R&D inspanningen. Helaas wordt er wel een versobering aangekondigd bij twee instrumenten.

- De WBSO wordt ongewijzigd voortgezet.

- In relatie tot de verlaging van het algemene tarief van de vennootschapsbelasting wordt het effectieve tarief van de innovatiebox verlaagd van 5 naar 7%.
- De 30%-regeling voor expats blijft bestaan, wel wordt de looptijd verkort van 8 naar 5 jaar.

Directeur-groootaandeelhouders

- Vanwege de verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting wordt - met het oog op het globale evenwicht - het tarief van box 2 (aanmerkelijk belangheffing) verhoogd van 25% naar 27,3% in 2020 en 28,5% vanaf 2021.
- Het kabinet zal naar aanleiding van een evaluatie bezien of de gebruikelijk-loon-regeling voor start-ups moet worden aangepast. Daarbij zal ook worden bezien of de regelgeving ten aanzien van het uitbetalen in aandelen voor start-ups en scale-ups moet worden verruimd.

Milieupakket bedrijven

Energiebelasting

Voor zowel burgers als bedrijven gaat de energiebelasting omhoog:

- De energiebelasting gaat voor burgers omhoog met 453 miljoen euro en voor bedrijven omhoog met 120 miljoen.
- Het tarief van de eerste schijf voor de energiebelasting op elektriciteit gaat omlaag met 0,72 cent.
- Het tarief van de eerste schijf voor de energiebelasting op aardgas gaat omhoog met 3 cent.
- De heffingskorting op de energierekening gaat omlaag van 308 euro naar 257 euro.

Belasting op storten en verbranden van afval

De belasting op het storten en verbranden van afval gaat omhoog en de grondslag wordt verbreed. Het tarief blijft uniform voor storten en verbranden (50 miljoen euro voor burgers en 50 miljoen euro voor bedrijven).

CO₂-belasting voor bedrijven

Er komt een CO₂-belasting voor bedrijven. De prijs loopt op van 18 euro in 2020 tot 43 euro per ton CO₂ in 2030 (620 miljoen euro)

Teruggaafregeling taxi's

De BPM-teruggaaf op taxi's wordt afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring van 37 miljoen euro.

Verhuurdersheffing

De verhuurdersheffing wordt verlaagd door de corporaties afhankelijk van de omvang van hun investeringen in verduurzaming van hun woningvoorraad.

Kilometerheffing

Voor vrachtverkeer wordt een kilometerheffing ingevoerd.

Overige lastenmaatregelen

Lage btw-tarief

Het verlaagde btw-tarief gaat op 1 januari 2019 van 6% naar 9%. Deze verhoging geldt voor alle producten en diensten die onder het verlaagde tarief vallen. Daar blijven we kritisch over, omdat de omzet en werkgelegenheid in verschillende sectoren worden geraakt.

Tabaksaccijns

Teneinde het roken verder te ontmoedigen worden de tabaksaccijns verhoogd met 200 miljoen euro structureel. De verhoging vindt plaats in verschillende stappen.

Tabaksaccijns Jaar	Verhoging (miljoen)
2018	40
2019	93
2020	147
2021	200
Structureel	200

Vliegbelasting

Mogelijk wordt in 2021 opnieuw een vliegbelasting ingevoerd (200 miljoen euro).

Inkomstenbelasting

- Er komt een vlakkere tarief structuur met twee tarieven. Tot een inkomen van 68.600 euro geldt een basistarief van 36,93%. Er wordt een toptarief ingevoerd van 49,5%. De algemene heffingskorting, de arbeidskorting en de ouderenkorting gaan omhoog.
- Ter financiering van de tariefsverlaging worden de aftrekposten zoals hypotheekrenteaftrek en de zelfstandigenaftrek slechts aftrekbaar tegen het tarief van de eerste schijf. Voorts wordt het aangrijpingspunt voor het toptarief gedurende de kabinetsperiode niet geïndexeerd. Ook verhoogt het kabinet per 1 januari 2019 het verlaagde btw-tarief van 6% naar 9%.

Zie tabel op volgende pagina.

Zelfstandigenaftrek

De zelfstandigenaftrek wordt verlaagd doordat deze aftrekpost vanaf 2020 af te bouwen tot het tarief van de eerste schijf (36,93%).

Inkomstenbelasting			
Oude tarieven 2018 (euro's)	Belastbaar inkomen meer dan	Maar niet meer dan	Totaal tarief %
	0	20.142	36,55
	20.142	33.994	40,85
	33.994	68.507	40,85
	68.507	x	51,95
Nieuwe tarieven 2019 (euro's)	Belastbaar inkomen meer dan	Maar niet meer dan	Totaal tarief %
	0	68.600	36,93
	68.600	x	49,5

Eigen woning

- De hypotheekrenteaftrek wordt vanaf 2020 versneld afgebouwd. De aftrek wordt in vier stappen van 3% beperkt tot het laagste belastingtarief. Dat tarief wordt 36,93%.

Afbouw hypotheekrenteaftrek Jaar	Afbouw	Tarief per 1 januari %
2018	Verlaging met 0,5%-punt	49,5
2019	Verlaging met 0,5%-punt	49
2020	Verlaging met 3%-punt	46
2021	Verlaging met 3%-punt	43

- De afbouw van de hypotheekrenteaftrek wordt onder meer gecompenseerd, naast verlaagde tarief van de inkomstenbelasting, via het eigenwoningforfait. De aftrek wegens geen of geringe eigen woningschuld (Wet Hillen) wordt in 20 jaar met gelijke stappen afgebouwd. Het eigenwoningforfait zelf wordt verlaagd van 0,75% naar 0,6% van de WOZ-waarde.

Vermogensrendementsheffing (box 3)

- Het heffingsvrije vermogen gaat omhoog van € 25.225 naar € 30.000. Voor paren wordt dat 60.000 euro.

- Binnen de huidige systematiek op basis forfaitaire rendementen wordt voortaan sneller aangesloten bij de werkelijke rendementen door voor het spaargedeelte gebruik te maken van actuelere cijfers.
- Tegelijk wordt in deze kabinetsperiode een stelsel van vermogensrendementsheffing op basis van werkelijk rendement verder uitgewerkt.

6. Energie en klimaat

Nationaal Klimaat- en energieakkoord (doelstelling van 49%-reductie in 2030)

Er komt een nationaal Klimaat- en energieakkoord, welke dient te worden uitgewerkt met de bedrijven, bestuurlijke partners en de milieubeweging. Als uitgangspunt geldt de doelstelling van 49 %-reductie in 2030 (nu nog 40%). Een eventuele bijstelling van de opgave voor 2030 wordt verdisconteerd in dit akkoord.

Een emissiereductiedoelstelling van 49% in 2030 impliceert een additionele reductie ten opzichte van ongewijzigd beleid van maar liefst 56 Mton CO₂ (zie ook de tabel met de onderverdeling hieronder). Dat is zeer ambitieus en mag niet ten koste gaan van onze concurrentiepositie. Terecht dan ook dat het kabinet constateert dat een passend, op innovatie gericht beleidspakket nodig is, en hiervoor ook extra middelen ter beschikking stelt.

Positief hierbij is dat het kabinet conform NL Next Level een prominente rol ziet voor afvang en opslag van CO₂ in de industrie (CCS), namelijk 18 Mton (oftewel ruim 30 procent van de voorgestelde additionele reductie). De voorgestelde ombuiging van de SDE+ voor o.a. CCS-doeleinden past hier goed bij.

Tabel: Indicatieve toedeling 49%-reductieopgave in 2030		
Domein	Reductie in 2030 (Mton)	Maatregelen
Industrie	1	Recycling
	3	Procesefficiency
	18	Afvang en opslag koolstofdioxide
Transport	1,5	Zuiniger banden, Europese normen, elektrische auto's
	2	Biobrandstoffen en maatregelen steden
Gebouwde omgeving	3	Optimalisatie energiegebruik kantoren
	2	Isolatie woningen, warmtenetten en warmtepompen
	2	Zuiniger nieuwbouw
Elektriciteit	1	Zuiniger verlichting
	12	Sluiten kolencentrales
	2	Afvang en opslag koolstofdioxide in AVI's
	4	Extra wind op zee
	1	Extra zonne-energie
Landgebruik en landbouw	1,5	Slimmer landgebruik
	1	Minder methaanuitstoot
	1	Kas als energiebron

Kolencentrales ultimo 2030 dicht

De kolencentrales worden uiterlijk in 2030 gesloten. In een te sluiten Nationaal klimaat en energieakkoord zullen met de sector afspraken worden gemaakt over het tijdpad. De subsidiëring van bijstook biomassa in kolencentrales wordt na 2024 stopgezet.

Ombuiging SDE+

De stimuleringsregeling voor duurzame energieproductie (SDE+) wordt verbreed om ook andere emissiereductietechnologieën te stimuleren, onder andere afvang en opslag van koolstofdioxide (CCS).

De CO2-transitie vraagt er om dat sec wordt gestuurd op CO2-reductie. Positief dan ook dat de SDE+ regeling hierop wordt geënt. Dit kan namelijk een grote bijdrage leveren aan het o.a. terugdringen van emissies in de industrie, de elektriciteitssector en afvalverbrandingsinstallaties. De groene waterstofeconomie, die in het Regerakkoord jammer genoeg niet prominent aan de orde komt, dient hierin ook nadrukkelijk te worden meegenomen.

Oplopende CO2-minimumprijs voor elektriciteitsopwekking

Er komt een minimum CO2-prijs door in aanvulling op de ETS-prijs een nationale CO2-heffing te introduceren voor de elektriciteitsproducenten. Deze CO2-heffing wordt in 2020 ingevoerd met 18 euro per ton, en loopt in tien jaar tijd op naar 43 euro in 2030.

De voorgestelde CO2-heffing naar Brits voorbeeld, mag niet leiden tot een verhoging van de elektriciteitsprijzen aangezien groene stroom de duurzame energiebron van de toekomst is. Het is daarom van belang dat de reeds bestaande subsidie 'Indirecte emissiekosten ETS' wordt uitgebreid met afdoende compensatiemiddelen voor de hogere energiekosten als gevolg van deze CO2-minimumprijs.

Aanpassingen energiebelasting voor gas en elektriciteit

Tegelijk met de introductie van een minimumprijs van CO2 voor de elektriciteitssector, wordt de energiebelasting op gas en elektriciteit aangepast zodat de tarieven in verhouding tot de CO2-uitstoot beter in balans worden gebracht. Concreet betekent dit dat de tarieven van de eerste schijf aardgas in de energiebelasting omhoog en de tarieven in de eerste schijf voor elektriciteit omlaag gaan. Het gaat om een schuif van + 3,00 cent in eerste schijf aardgas, en - 0,72 cent elektriciteit.

Het verhogen van de elektriciteitsprijs via een minimum CO2-prijs voor de elektriciteitssector maakt elektriciteit minder aantrekkelijk ten opzichte van gas. Het is dan ook positief dat het kabinet oog heeft voor het groeiend belang van elektrificatie voor de samenleving om de klimaatdoelstellingen te behalen, en de energietarieven van gas en elektriciteit hiervoor differentieert.

Klimaatwet

De hoofdlijnen van de afspraken op het terrein van klimaat en energie in het regerakkoord, worden verankerd in een Klimaatwet.

De mogelijkheid van een Klimaatwet werd in eerste instantie gezien als het begin van het op te tuigen toekomstige energie- en klimaatbeleid. Inzet is nu om de Klimaatwet als sluitstuk te maken om de gehele aanpak die vooral dient te leiden tot disruptieve innovaties gericht op CO2-reductie, wettelijk te verankeren.

Circulaire economie

Het kabinet koppelt de uitvoering van de circulaire economie aan het klimaatbeleid. De reden is dat grondstoffefficiency vaak gepaard gaat met minder CO2 uitstoot. Dat betekent dat maatregelen in de circulaire economie meegenomen worden in een kosteneffectieve aanpak om aan het akkoord van Parijs te voldoen. Ingezet wordt op een stevige kennisagenda en uitwisseling van *best practices*.

Van belang is dat het kabinet helpt om icoonprojecten te starten die bijdragen aan een sterke circulaire economie.

Ontmoediging gasverbruik

Doel is om in de periode tot 2021 de vraag naar Groningergas met 3 miljard kubieke meter (bcm) te verminderen ten opzichte van 2017. Voor de structurele vermindering van de vraag naar Groningergas zal in de komende kabinetsperiode het gebruik voor energieopwekking en als grondstof en brandstof in de industrie worden teruggedrongen. Het kabinet zal in onderhandeling treden met de afnemers en bezien of zij kunnen overschakelen op duurzame bronnen of - als dat niet mogelijk is - op hoogcalorisch (geïmporteerd) gas. Daarnaast komt er een Regiofonds voor nieuw perspectief op economische versterking en leefbaarheid.

Veilige en verantwoorde gaswinning dient altijd voorop te staan. Wel dient bij het ontmoedigen van gasverbruik een betaalbaar alternatief beschikbaar te zijn voor de afnemers. Verder is positief dat er aandacht en middelen komen voor het lange termijn economisch perspectief en leefklimaat van de Noordelijke regio.

Meer ruimte voor Wind-op-zee

Het kabinet vergroot het aanbod van kavels voor windenergie op zee. Dit moet in 2030 leiden tot een additionele CO2-reductie van 4 Mton.

Opschalen van wind-op-zee projecten is van belang voor de overgang naar een CO2-vrije elektriciteitsproductie. Waarschijnlijk leidt deze intentie tot 6.000-7.000 MW extra windenergie op zee (oftewel zo'n 1.000 MW per jaar tussen 2023-2030). Dit komt bovenop de 4.500 MW die tot 2023 wordt neergezet.

Inzet op Europese koploerspositie

Het kabinet zal in de EU zich hardmaken voor een emissiereductie van 55% in 2030. Mocht een aangescherpte doelstelling in de EU niet haalbaar blijken, dan zal het kabinet ernaar streven om met gelijkgestemde Noordwest-Europese landen tot ambitieuzere afspraken te komen dan de

door de EU-toegewezen landenallocatie. Beleid dat ambitieuzer is dan de landenallocatie van de EU, mag niet tot hogere uitstoot elders leiden. Het kabinet stelt daarom voor dat bijvoorbeeld ETS-rechten navenant worden opgekocht.

Het uitgangspunt van het kabinet dat op alle schaalniveaus uitsluitend wordt gestuurd op reductie van CO₂-uitstoot valt te prijzen. Internationaal gezien dient echter het Europese emissiehandelssysteem (EU-ETS) leidend te zijn, en zo weinig mogelijk additioneel nationaal beleid te worden betracht. Dit met het oog op het behoud van onze concurrentiepositie en vestigingsklimaat. Door samen op te trekken met buurlanden (en liever nog gezamenlijk als EU) dient dit zoveel mogelijk te worden voorkomen.

7. Mobiliteit, fysieke leefomgeving en wonen

Infrastructuur en bereikbaarheid

Het kabinet zal een extra investering in de infrastructuur doen ter hoogte van twee miljard euro voor de komende drie jaar.

Tegelijk wordt er 100 miljoen euro structureel bijgeplust gericht op nieuwe verbindingen en capaciteitsvergroting, met nadruk op knelpunten in de Randstad en op de corridors. Tevens worden waar mogelijk en nodig, spitsstroken vaker opengesteld.

Het kabinet pakt ook een aantal specifieke projecten bij de kop: de landzijdige verbindingen van Schiphol, de uitrol van 3kv en ERTMS op het spoor. Bij ontwerp, aanleg en onderhoud van wegen wordt rekening gehouden met innovatieve ontwikkelingen als zelfrijdend vervoer. Het infrafonds wordt hiervoor aangepast in een mobiliteitsfonds.

Om de verkeersveiligheid te verbeteren, wordt geïnvesteerd in veilige weginrichting, met name op N-wegen.

Bezien moet worden in hoeverre de intensivering voldoende is, ook met het oog op eerdere ombuigingen van het infrafonds. Daarnaast moet geborgd worden dat ook na 2030 voldoende middelen beschikbaar zijn.

Verduurzaming wegvervoer

Het kabinet wil in 2030 in totaal 3,5 megaton CO2 extra reduceren. Het kabinet wil dit bereiken met scherpe Europese uitstootnormen, zuiniger banden, meer bijmengen van biobrandstoffen, stedelijke milieuzones en vanaf 2030 alle nieuw verkochte auto's emissieloos te laten zijn. Het kabinet kondigt aan dat 'de uitfasering van de fiscale stimulering in lijn wordt gebracht met deze ambitie'. Tevens stelt het kabinet te zorgen voor voldoende laad- en tankinfrastructuur, maar laat de realisatie bij het bedrijfsleven.

Hoe de reductiedoelstelling uit het regeerakkoord op een verantwoorde wijze kan worden bereikt zal nader moeten worden uitgewerkt in een nationaal Klimaat- en Energieakkoord, waarbij ook de mogelijkheden die digitalisering biedt optimaal moeten worden ingezet.

Kilometerheffing vrachtvervoer

In navolging van onze buurlanden wordt een kilometerheffing voor vrachtwagens (maut) ingevoerd. De inkomsten worden in de sector besteed. Voor personenauto's gaat het kabinet experimenteren met alternatieve vormen van vervoer en betaling, maar sluit uit dat dit leidt tot rekeningrijden.

Op korte termijn moet duidelijk worden hoe deze kilometerheffing voor vrachtwagens precies vorm kan krijgen. Van belang is dat er per saldo geen sprake is van een lastenverzwaring en het gelijk speelveld wordt bewaakt.

Openbaar vervoer en spoor

Op het spoor doet het kabinet voorstellen over de concessie van de NS: voor 2025, na afloop van de huidige concessie wordt ruimte voor marktwerking opgehouden, de HSL-zuid wordt opnieuw aanbesteed als NS de prestaties dit jaar niet haalt en een aantal sprinters uit het hoofdspoorwegennet wordt toegevoegd aan regionale concessies. ProRail wordt omgevormd naar een publiekrechtelijke ZBO.

Bij de uitwerking van deze maatregelen moet de samenwerking en samenhang op het spoor goed worden geborgd.

Zee- en binnenvaart

Het kabinet wil een green deal afsluiten om de verduurzaming van de zeevaart, binnenvaart en havens te bevorderen.

Bezien moet worden dat in deze green deal voldoende ondersteuning kan worden geboden aan de sector.

Luchtvaart & vliegbelasting

Het kabinet wil een nieuwe luchtvaartnota maken, waarin de voorwaarden voor groei van Schiphol en de toepassing van selectiviteit worden uitgewerkt. Inzet is dat de sector de helft van de gerealiseerde milieuwinsten mag inzetten voor groei. Om die groei te kunnen verwerken, wordt de capaciteit van de Koninklijke Marechaussee vergroot.

Het kabinet wil in het kader van de implementatie van Parijs een aantal maatregelen nemen. Ten eerste de inzet van bio-kerosine vergroten. Ten tweede wil Nederland in Europees verband extra belastingen overeenkomen op luchtvaart en bekijken of er heffingen kunnen komen op lawaaige en vervuilende vliegtuigen. Als deze opties onvoldoende opleveren, wil het kabinet een vliegbelasting invoeren.

Samen met de luchtvaartsectoren moet worden gezien welke elementen in een luchtvaartnota moeten komen om de concurrentiepositie en het investeringsklimaat van Nederland te verbeteren en tegelijkertijd de maatschappelijke doelstellingen te bereiken. Eenzijdige nationale lastenverzwaringen moeten achterwege blijven.

Hypotheekrenteaftrek versneld afgebouwd

De hypotheekrenteaftrek wordt, in het licht van de getrapte vlaktaks, vanaf 2020 versneld afgebouwd. De aftrek wordt in stappen van 3 procent beperkt tot het basistarief van 36,93%. Het aftrektarief komt in 2021 op 43% uit.

Een navenante, versnelde afbouw moet worden gezien in het licht van de verlaging van de (top-)tarieven in de IB. Stimulering van eigenwoningbezit is wenselijk met het oog op vermogensopbouw en (beoogde) positieve externe effecten, waaronder het verhogen van de

kwiteit van woon- en leefomgeving. Een verdere inperking van de hypotheekrenteaftrek dan nu door het kabinet wordt voorgesteld dient daarom te worden voorkomen.

Loan-to-value limiet: 100 blijft 100

De maximale *loan-to-value* limiet voor hypotheek blijft conform onze inzet ongemoeid, namelijk 100 procent vanaf 2018. De handhaving van de maximale *loan-to-value* limiet is van belang met het oog op de betrachte stabiliteit en voorspelbaarheid op de koopwoningmarkt

Eigenwoningforfait omlaag, wet Hillen gefaseerd afgeschaft

Het eigenwoningforfait gaat omlaag van 0,75 procent naar 0,6 procent van de WOZ-waarde. Tegelijkertijd worden huiseigenaren met een afgeloste hypotheek - zo'n één miljoen huishoudens - in de toekomst niet meer vrijgesteld van het eigenwoningforfait. De afschaffing van de wet Hillen gebeurt de komende dertig jaar in stappen.

Het afschaffen van de wet Hillen strookt niet met het eerdere ingezette kabinetsbeleid om aflossen te stimuleren.

Beperkte korting verhuurderheffing voor energiebesparing

Het kabinet gaat corporaties stimuleren hun woningen extra te isoleren of andere energiemaatregelen te nemen om zo de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen. Hiervoor wordt 100 miljoen euro van de verhuurderheffing ter beschikking gesteld.

De maatregel van het kabinet is conform ons pleidooi voor het inzetten van de verhuurdersheffing voor verduurzamingsdoeleinden. Echter, het bedrag van 100 miljoen euro is beperkt ten opzichte van het feit dat woningcorporaties jaarlijks 1,7 miljard betalen aan de verhuurderheffing en de voorliggende verduurzamingsopgave.

Programmatische aanpak gebouwde omgeving

Het kabinet werkt met de medeoverheden, corporaties en netwerkbedrijven aan een programmatische aanpak om de gebouwde omgeving te verduurzamen. In een bestuursakkoord wordt dit nader uitgewerkt. De aanpak start met isolatie en daarna worden warmtepompen, zonneboilers of warmtenetten ingezet. Aan het eind van de kabinetsperiode zijn 30.000 tot 50.000 bestaande woningen per jaar (bijna) gasvrij. Aan het eind van de kabinetsperiode zullen geen nieuwbouwwoningen meer op het gasnet worden aangesloten.

Dit is een eerste stap op weg naar een verduurzaming van 200.000 huizen per jaar conform NL Next Level, zodat in 2050 alle woningen CO₂-vrij zijn. Goed dat het kabinet grootschalig aan de slag gaat met het verduurzamen van de gebouwde woningvoorraad, maar dit moet wel op een slimme en efficiënte manier om onnodige kapitaalvernietiging zo veel mogelijk te voorkomen.

Gebouw-gebonden energieabbonnementen

Het kabinet wil energieabbonnementen mogelijk maken, waardoor particuliere woningeigenaren met gesloten beurzen energie kunnen besparen. Het gaat om gebouw-gebonden financiering, waardoor bij een verhuizing de schuld gekoppeld blijft aan de woning en de rente lager kan. Dit

kan de drempel bij energiebesparing voor particuliere woningeigenaren en voor (kleinere) bedrijven verlagen.

Op dit moment lopen een aantal pilots voor energieabbonnementen voor particulieren (Deventer) en voor mkb-bedrijven (VNO-NCW-Midden en MKB-Midden), die hiermee nog meer de wind in de zeilen krijgen.

Aanjagen nieuwbouwproductie woningen

Het kabinet zal in overleg met medeoverheden, woningcorporaties en andere stakeholders afspraken maken over het aanjagen van de woningbouwproductie.

Positief dat het kabinet deze intentie uitspreekt. Van belang is dat daadwerkelijk snel wordt begonnen met het inlopen van de achterstallige bouwproductie. De vraag is jaarlijks 80.000 nieuwe woningen, terwijl het nieuwbouwaanbod al jaren stopt op 50.000 woningen.

Vergroting aanbod betaalbare huurwoningen in de vrije sector

Er moeten meer betaalbare huurwoningen in de vrije sector komen. Het kabinet benoemt mogelijkheden in het gemeentelijk beleid om het aanbod in het middenhuur segment (750-1000 euro) te vergroten, te sturen op prijs en sociale huurwoningen te verkopen.

Een substantieel groter aanbod van middensegment huurwoningen in de vrije sector is van belang aangezien het voorziet in de (groeierende) woonbehoefte van hen die niet in staat zijn/willen kopen en of niet in aanmerking komen voor een sociale huurwoning, zoals zzp-ers. Daarnaast bevordert het de doorstroommogelijkheden op de Nederlandse woningmarkt.

Nationale Omgevingswet en Nationale Omgevingsvisie

Het kabinet gaat door om wetgeving over de leefomgeving te stroomlijnen en begrijpelijker te maken. Belangrijk is dat we ruimte houden voor natuur, woningen, werk en recreatie. Het traject van de Omgevingswet, die in 2021 in werking moet treden, wordt voortgezet.

Bij de omzetting van de bestaande wetten en AMvB's die geheel of gedeeltelijk opgaan in de Omgevingswet en de vier AMvB's onder de Omgevingswet, wordt aangesloten bij de doelen en instrumenten van de oorspronkelijke wetten en AMvB's ('beleidsneutraliteit').

Het kabinet komt vooruitlopend op de invoeringswet met een eerste Nationale Omgevingsvisie (NOVI), waarin de kaders komen voor de bescherming van de nationale belangen. Een belangrijk onderdeel van het nationaal ruimtelijk beleid blijft de bescherming van belangrijke open ruimtes (Groene Hart, Waddenzee, Veluwe).

8. Digitalisering en cybersecurity

Algemeen

Het nieuwe Kabinet zet in op de kansen in een nieuwe economie. Digitalisering vormt in de inleiding één van vijf concrete maatregelen voor nieuw economisch beleid: *“Daarom trekken we geld uit voor koopkracht, infrastructuur, onderzoek, innovatie, digitalisering, en een aantrekkelijk ondernemersklimaat voor bedrijven.”* Het kabinet zet in op de e-overheid, digitalisering in gezondheidszorg, mobiliteit en de krijgsmacht. Randvoorwaardelijk treft het Kabinet maatregelen rondom digitale geletterdheid, cybersecurity en mededinging en pleit het Kabinet voor verdere integratie van de digitale Europese markt.

Digitalisering van de domeinen zorg, mobiliteit, krijgsmacht en overheid

Specifiek geeft het regeerakkoord aan digitalisering in te zetten als middel om de zorg, mobiliteit en de krijgsmacht te optimaliseren. Voor de zorg wil het Kabinet digitale ondersteuning inzetten en eHealth bevorderen. De mobiliteit is gebaat bij digitale innovatie en bij ontwerp en aanleg van nieuwe infrastructuur wordt dan ook al rekening gehouden met zelfrijdende voertuigen en benodigde systemen in of langs de weg en krijgt het Mobiliteitsfonds apart budget voor intelligente transportsystemen (ITS) als de zelfrijdende auto, CO₂-neutrale oplossingen en Mobility as a service. De krijgsmacht krijgt forse uitbreiding van cybercapaciteit en technologie bij alle krijgsmachtonderdelen. De overheid zelf zal een ambitieuze e-overheidsagenda opstellen en alle data vindbaar en toegankelijk maken (open data) voor nader gebruik.

Randvoorwaardelijk digitaal beleid

Het Kabinet zet in op digitale geletterdheid in het curriculum, stelt een ambitieuze cybersecurityagenda op (zie ook verderop in deze nieuwsbrief), en wil een aparte unit voor mededingingsvraagstukken in het digitale domein. Ten slotte zal het kabinet zich in Europa inzetten om te komen tot een Europese digitale markt.

We zijn positief over de aandacht voor digitalisering op diverse plekken in het Regeerakkoord. Dit is illustratief voor de doorsnijdende kracht en belang van deze vierde industriële revolutie. Wat nog ontbreekt is de governance om al deze facetten met elkaar te verbinden: wij bepleiten meer samenhang en een integrale sturing in het digitale beleid door een speciale digitale ministeriële onderraad. Zo kan Nederland een digitale kwantumsprong maken.

Cybersecurity

Er wordt structureel 95 miljoen euro gereserveerd voor cybersecurity. De middelen worden onder andere ingezet voor de uitbreiding van personele capaciteit en ICT-voorzieningen en verdeeld over de departementen Veiligheid en Justitie (NCTV), Defensie (MIVD), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (AIVD), Buitenlandse Zaken, Infrastructuur en Milieu en Economische Zaken.

Er wordt een ambitieuze cybersecurity-agenda opgesteld met onder meer standaarden voor Internet-of-things-apparaten, het stimuleren van bedrijven om veiliger software te maken via

software-aansprakelijkheid, het versterken van het Nationaal Cyber Security Centrum (CCSC) als aanspreekpunt van Computer emergency response teams (CERT) van alle sectoren, het stimuleren van cybersecurity-onderzoek en het verbeteren van voorlichtingscampagnes op het gebied van cyberhygiëne.

Voor de uitvoering van de Wet Computercriminaliteit III komt 10 miljoen euro extra beschikbaar. Daarbij zal slechts in een specifieke zaak hacksoftware worden ingekocht door opsporingsdiensten. Leveranciers van dergelijke software worden gescreend door de AIVD en verkopen niet aan dubieuze regimes. Statistieken over het gebruik van hacksoftware worden jaarlijks openbaar gemaakt. Bij de evaluatie van de wet na twee jaar wordt gezien in hoeverre deze regeling de effectiviteit van de wet ernstig aantast. In dat geval wordt alsnog de aanschaf van hacksoftware voor algemeen gebruik overwogen.

Nederland dient te beschikken over een krijgsmacht die opgewassen is tegen technologisch hoogwaardige tegenstanders. Daartoe investeert het kabinet in een forse uitbreiding van cybercapaciteit en technologie bij alle krijgsmachtonderdelen en versterkt zijn rol in de digitale beveiliging en bewaking van Nederland vanuit zijn grondwettelijke verantwoordelijkheid.

Terecht heeft cybersecurity een prominente plaats. Goede cyberveiligheid is randvoorwaardelijk voor de steeds verder digitaliserende samenleving. Alleen dan kan Nederland een safe place to do business worden. Eenduidige politieke sturing, regie en coördinatie in de uitvoering zijn noodzakelijk voor een succesvolle aanpak.

9. Veiligheid, justitie en defensie

Justitie en veiligheid

Onderkend wordt dat het voor een vrije, veilige en rechtvaardige rechtstaat belangrijk is om mee te gaan met ontwikkelingen in de samenleving en de technologie. Hiervoor wordt wetgeving, beleid en de uitvoering gemoderniseerd. In totaal trekt het nieuwe kabinet 396 miljoen extra uit in 2018 voor Veiligheid en Justitie dat oploopt via 431 miljoen (2019), 449 miljoen (2020) naar 484 miljoen in 2021.

Deze extra investeringen moeten onder meer ten goede komen aan het verbeteren van publiek-private samenwerking en het stimuleren preventie.

Politie

De nationale politie krijgt in 2018 154 miljoen extra voor onder meer wijkagenten en versterking recherche. Dat loopt op via 210 miljoen (2019) en 244 miljoen (2020) naar structureel 267 miljoen met ingang van 2021. Door het actualiseren van de politie inzetverdeling over de regio's en het flexibiliseren van de operationele sterkte beoogt het komende kabinet effectiever optreden van de politie en het vergroten van de digitale veiligheid.

Dit biedt goede kansen om in publiek-private samenwerking criminaliteit beter te kunnen voorkomen.

Aangiftebereidheid

Het nieuwe kabinet beoogt de aangiftebereidheid te vergroten, het ophelderingspercentage te verhogen, de doorlooptijden in te korten en misdaad ook daadwerkelijk te bestraffen.

Verhogen van de aangiftebereidheid wordt criminaliteit niet alleen zichtbaar in de statistiek, het levert ook informatie voor opsporing vervolging en straffen en tevens voor verbetering van preventie en barrières.

Ondermijning

Er wordt een speciale "Ondermijningswet" aangekondigd om de geconstateerde juridische knelpunten in de huidige aanpak van georganiseerde criminaliteit en ondermijnende criminaliteit op te lossen. Er wordt een eenmalig ondermijningsfonds opgezet van 100 miljoen euro ten behoeve de intensivering van de aanpak. Er wordt ingezet op intensieve samenwerking tussen verschillende publieke en private instanties, zoals dat nu ook gebeurt tussen de Taskforce Brabant Zeeland en Intensivering Zuid-Nederland.

Dit is een positieve ontwikkeling.

Loskoppeling boetes/schikkingen en financiële ruimte Veiligheid en Justitie

De verbinding tussen de opbrengst van boetes en schikkingen en de begroting voor het ministerie van Veiligheid en Justitie wordt doorbroken.

Het is terecht dat de begroting niet langer afhankelijk wordt gemaakt deze opbrengsten.

In het regeerakkoord ontbreekt een structurele financiering van de succesvolle publiek-private samenwerking binnen Keurmerk Veilig Ondernemen, Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid en de regeling Veiligheid Kleine Bedrijven.

Griffierecht

Het regeerakkoord zet in op maatschappelijk effectieve rechtspraak en doet onder meer voorstellen voor buurtrechters voor geschilbeslechting.

De effectiviteit wordt echter in gevaar gebracht doordat het innen van relatief kleine vorderingen voor ondernemers niet loont. Voor een vordering van 510 euro moet de ondernemer op dit moment maar liefst 470 euro aan griffierechten betalen. Hierdoor loont het voor de ondernemer niet meer om achter zijn vordering aan te gaan omdat de procesgang dan naar verhouding veel te duur is. Dit kan calculerend gedrag met zich meebrengen hetgeen niet bevorderlijk is voor een gezond handelsverkeer.

Het griffierecht van 470 euro moet hij overigens ook betalen voor een vordering van 12.250 euro en voor een vordering van 24.000 euro bedraagt het griffierecht 939 euro De verhoudingen kloppen niet en vraagt herziening.

Incasso

Er worden afspraken met gemeenten gemaakt voor een vernieuwende schuldenaanpak en verbeterd schuldhulpverleningstraject. Opgemerkt wordt dat schuldeisers eerst de mogelijkheden van een betalingsregeling moeten onderzoeken voordat een zaak voor de rechter wordt gebracht.

De aanpak voor vernieuwing is goed. En de wens om andere mogelijkheden eerst te verkenning begrijpelijk. Maar niet uit het oog moet worden verloren, dat het juist voor het MKB van belang is dat hun uitstaande vorderingen worden voldaan. Veel MKB-ondernemers hebben te maken met kleine marges en kunnen zich weinig tot geen wanbetalers veroorloven. De omgekeerde wereld, waarbij schuldeisers diegenen moeten zijn die zorgen voor oplossingen omdat de schuldenaar wanbetaler is, is niet gewenst. Daarom is het van belang dat er meer focus vanuit de overheid wordt gelegd op bewustwording van de consument hoe om te gaan met geld.

Inlichtingen- en veiligheidsdiensten

Er is een nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Informatie-uitwisseling beperkt zich tot partnerdiensten, tenzij de minister toestemming geeft voor uitwisseling met niet-partnerdiensten. Van het willekeurig en massaal verzamelen van gegevens van burgers in Nederland of het buitenland ('sleepnet') kan, mag en zal geen sprake zijn. Daarom zal het kabinet bij de uitvoering strikt de hand houden aan de extra waarborgen in deze wet. De evaluatie, waarbij aan dit punt bijzonder belang zal worden toegekend, wordt vervroegd uitgevoerd door

een onafhankelijke commissie en zal in ieder geval niet later beginnen dan twee jaar na inwerkingtreding. Indien de evaluatie hiertoe aanleiding geeft, zal het kabinet voorstellen additionele waarborgen in de wet op te nemen en het toezicht hierop te versterken.

Vitale sectoren

Vitale sectoren krijgen specifieke bescherming. Na zorgvuldige analyse van risico's voor nationale veiligheid kunnen aangewezen bedrijven uit vitale sectoren alleen met actieve goedkeuring worden overgenomen, zo nodig onder voorwaarden, of beschermd worden door het vastleggen van de andere, juiste waarborgen. Onderzocht wordt of naast de bestaande lijst vitale sectoren ook voor landbouwgronden en bepaalde regionale infrastructurele werken dit beschermingsregime noodzakelijk is. Indien nodig worden er maatregelen genomen.

Wijkagent en strafrechterketen versterkt

Met betrekking tot het nieuwe regeerakkoord is uitgelekt dat de strafrechterketen, onder andere de politie en het Openbaar Ministerie, er de komende kabinetsperiode 439 miljoen euro krijgt en dat het geld onder meer bestemd is voor de wijkagenten en de bestrijding van cybercriminaliteit. De wijkagent is zowel in woonwijken als bedrijvenlocaties het aanspreekpunt dat als eerste signaleert of er iets mis gaat en de verbinding vormt tussen ondernemers en politie.

Tegengaan ondermijning en georganiseerde criminaliteit

In de strijd tegen ondermijning gaat de overheid bij tien gemeentes experimenteren met wietplantages onder staatstoezicht. Tegelijkertijd wordt 100 miljoen euro ingezet om drugscriminaliteit aan te pakken. Dat laatste is een serieuze tegemoetkoming aan de publiek-private zorg over de groeiende negatieve invloed die georganiseerde criminaliteit heeft op de samenleving waaronder op bedrijvenlocaties.

Criminelen met een celstraf komen minder snel vervoegd vrij. Het kan straks nog wel, maar hooguit twee jaar eerder en het is dan niet meer zo vanzelfsprekend. Deze tegemoetkoming aan maatschappelijke ontevredenheid is van minder belang dan het op sterkte brengen van de strafrechterketen waardoor aangiften met daderindicatie door gebrek aan tijd terzijde worden gelegd.

Vooralsnog lijkt het regeerakkoord weer overwegend in te zetten op de in te zetten op de strafrechterketen. Voorkomen van schade is belangrijker is dan ooit, gezien de geringe pakkans van onder meer cybercriminelen en fraudeurs en de miljardenschade die zij veroorzaken.

Opbrengt boetes en schikkingen

Om niet afhankelijk te zijn van de opbrengst van boetes en schikkingen, zal de begroting van Veiligheid en Justitie hiervan losgekoppeld worden. Deze zullen voortaan worden gezien als bijdragen aan de algemene middelen.

Defensie

In het regeerakkoord wordt jaarlijks voor Defensie tot ruim anderhalf miljard euro extra ingeboekt.

Deze extra investering is positief. Defensie speelt een belangrijke rol in economisch opzicht. De defensie-industrie in Nederland is kennis- en innovatie intensief en bestaat vooral uit civiele ondernemingen en onderzoeksinstellingen. In Nederland wordt er relatief minder aan het bedrijfsleven gegund dat in veel andere EU-landen. Dit geldt ook voor 'civiele' producten. VNO-NCW en MKB Nederland omarmen dat Nederland zich nadrukkelijk het recht voorhoudt om bij aanbestedingstrajecten op het gebied van Defensie de hiervoor relevante bepaling van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (art. 346) ruimhartig te interpreteren vanuit het perspectief van nationaal veiligheids- en economisch belang.

Om de positie van het Nederlandse bedrijfsleven verder te versterken bij de noodzakelijke investeringen in vervanging en vernieuwing van materieel is een intensievere samenwerking tussen Defensie en het bedrijfsleven nodig. Daarbij leidt het optreden door Defensie als launching customer tot nieuwe exportkansen. In het regeerakkoord wordt verder ingezet op voorzetting van bilaterale en Europese samenwerking, o.a. bij het poolen van militair materieel.

10. Nederland in de wereld en internationaal ondernemen

Brexit

Nederland zet zich in voor het gezamenlijk optrekken met de 27 EU-landen in het kader van de Brexit onderhandelingen. Genoemd worden specifiek ook de Nederlandse visserijbelangen.

Naast het opkomen voor de belangen van het Nederlands bedrijfsleven in de Brexit onderhandelingen, zal er intensief met het bedrijfsleven samengewerkt moeten worden om hen voor te bereiden op de implicaties.

Ontwikkelingssamenwerking

Het kabinet verhoogt het ontwikkelingsbudget met 118 miljoen euro in 2019 oplopend naar 331 miljoen euro in 2021, waardoor het budget weer op 0,7 procent BNI minus 1,4 miljard euro komt. De ontwikkeling van het ODA (Official Development Budget) blijft gekoppeld aan de ontwikkeling van het BNI. Daarboven worden er de komende kabinetsperiode incidenteel extra middelen toegevoegd van in totaal 1 miljard euro.

De begroting van ontwikkelingssamenwerking wordt aangepast, met focus op het bestrijden van de grondoorzaken van armoede, migratie, terreur en klimaatverandering. Maatregelen die gericht zijn op werkgelegenheid voor vluchtelingen in de regio zelf krijgen prioriteit. Er wordt geïnvesteerd in het verbeteren van economische en rechtsstatelijke omstandigheden in landen van herkomst. Het landenbeleid wordt herzien, waarbij in ieder geval Jordanië, Libanon en Irak focuslanden worden.

Nederland wil inzet op noodhulp verhogen en het noodhulpcluster Dutch Relief Alliance voortzetten. De inzet van het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven wordt voortgezet.

De door het kabinet voorgestelde maatregelen op het vlak van ontwikkelingssamenwerking passen in de door ons bepleitte investeringsagenda voor Afrika, die gericht is op het bestrijden van grondoorzaken van migratie. Hierbinnen zal wel nadrukkelijk de verbinding tussen hulp en handel moeten blijven bestaan. Juist die verbinding kan er aan bijdragen dat kennis en expertise van het Nederlands bedrijfsleven gekoppeld worden aan maatschappelijke uitdagingen in de wereld. Deze link wordt niet expliciet gelegd in het regeerakkoord.

Diplomatie

Er wordt in het buitenlands beleid meer focus aangebracht op buurlanden van de EU en de ring van instabiliteit rondom Europa. Het postennetwerk wordt naar aanleiding van het AIV-advies “de vertegenwoordiging van Nederland in de wereld” uitgebreid en versterkt, oplopend tot 40 miljoen euro structureel in 2021.

Een dergelijke intensivering van de diplomatie is bepleit door de Dutch Trade and Investment Board waar VNO-NCW en MKB-Nederland lid van zijn en is onontbeerlijk voor het verder openen van deuren voor het Nederlands bedrijfsleven in het buitenland en het verzilveren van economische kansen die zich over de grens aandienen.

Europa

Het regeerakkoord kiest in de inleiding en de Europaparagraaf voor een volmondige erkenning van het belang van internationaal beleid en de Europese Unie. Het meest uitgebreid gaat het regeerakkoord in op het beleid ten aanzien van Europese Monetaire Unie (EMU) en de Euro. De EMU moet worden verbeterd, anders bedreigt zij de EU als geheel.

- De geloofwaardigheid van de 'no bail-out' clause moet worden hersteld. Er moet een formeel mechanisme komen voor de herstructurering van onhoudbare schulden. Bij onhoudbare staatsschuld moeten eerst obligatiehouders en beleggers de rekening betalen.
- Financiële risico's van Nederland moeten adequaat worden beheerst en gereduceerd. Gemeenschappelijke schuldfinanciering van EU lidstaten is ongewenst (geen eurobonds dus). Begrotingsregels moeten onafhankelijk gehandhaafd worden.
- Er moet geen 'EU fiscal capacity' komen.
- Structuur- en cohesiefondsen moeten gekoppeld worden aan naleving van landenspecifieke afspraken.
- Een EU depositogarantiestelsel mag er pas komen als de bakken in elke lidstaat gezond zijn.
- De Europese begroting moet meer gericht worden op innovatie, onderzoek, klimaat en duurzaamheid.

Andere belangrijke punten uit het regeerakkoord zijn:

- Toetsing van nieuwe lidstaten wordt gekoppeld aan de Kopenhagencriteria. De onderhandelingen met Turkije worden niet beëindigd, maar er is geen vooruitzicht op het bereiken van overeenstemming.
- Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid zal worden hervormd, minder gericht op inkomensondersteuning en meer op innovatie. Het zal meer doelvoorschriften krijgen.
- Er moet een volwaardig Europees asielbeleid komen. Nederlandse wet- en regelgeving moet gelijk zijn aan de Europese. De EU buitengrenzen moeten stevig worden bewaakt. De samenwerking met landen waaruit migranten vertrekken moet worden geïntensiveerd.

Het regeerakkoord heeft een positieve en constructieve opstelling ten aanzien van de EU. Veel prioriteiten uit het regeerakkoord komen overeen met sporen die wij bepleiten.

Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO)

De IMVO (internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen)-convenanten worden voortgezet. Na twee jaar wordt bezien of en zo ja, welke dwingende maatregelen genomen kunnen worden. Het fonds Bestrijding kinderarbeid wordt verhoogd binnen de begroting voor OS.

In het IMVO-convenantentraject heeft het bedrijfsleven, samen met de overheid en NGO's, forse stappen gezet. Er blijkt veel tijd nodig om zo'n traject goed in te richten. Binnen twee jaar moeten meer convenanten mogelijk zijn – deze hebben de voorkeur boven dwingende wetgeving.

Handel

- Inzet is er op gericht om Nederlandse innovatieve oplossingen en bedrijven de weg naar de wereld te laten vinden. Specifiek wordt genoemd de inzet op eerlijke vrijhandel, exportbevordering en handelsverdragen, die rekening houden met VN-standaarden en rechtszekerheid.
- Het kabinet wil op Europees niveau en met derde landen afspraken maken over het wegnemen van handelsbarrières. Het kabinet wil zich ook inzetten voor een betere toegang tot de EU-markt voor ontwikkelingslanden.

11. Onderwijs

Kindvoorzieningen voor jonge kinderen

Het kabinet zal conform SER-advies voor alle jonge kinderen een aanbod van 16 uur per week mogelijk maken, zodat achterstanden al vroeg bestreden kunnen worden.

Basisonderwijs en funderend onderwijs

- Leraren van basisscholen krijgen er naast de al eerder toegezegde 270 miljoen euro om de salarissen te verhogen nog eens bijna 500 miljoen euro bij voor verlaging van de werkdruk. Het geld kan onder meer besteed worden aan extra onderwijsassistenten en kleinere klassen.
- Samen met alle betrokkenen (waaronder onderwijs, ouders, beroepenveld) wordt de inhoud van het basisonderwijs herzien. Dat wordt in 2019 wettelijk verankerd. Vakken als Nederlands, rekenen en wiskunde worden meer toekomstbestendig gemaakt. Meer aandacht zal er zijn voor digitale geletterdheid, praktische vaardigheden en techniek.

Hiermee komt het nieuwe kabinet tegemoet aan onze wensen met betrekking tot vernieuwing van de inhoud van het (basis)onderwijs, onder meer digitale vaardigheden.

Beroepsonderwijs

Het nieuwe kabinet investeert in het beroepsonderwijs en neemt verschillende goede maatregelen.

- De cascadebesteding in het mbo wordt (budgetneutraal) afgeschaft wanneer nieuwe kwaliteitsafspraken zijn gemaakt. Dit kan helpen om het aantal BBL plaatsen te laten toenemen.
- Er wordt structureel 100 miljoen euro per jaar beschikbaar gesteld voor dekkend aanbod en versterking van de kwaliteit van het techniekonderwijs in het vmbo.
- Het groene onderwijs zal worden ondergebracht bij het ministerie van OCW met een gelijke bekostiging als het overige onderwijs. De bezuiniging van 10 miljoen euro op dit onderwijs wordt teruggedraaid.
- Er worden afspraken gemaakt om de overgangen van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo te verbeteren. Mbo-instellingen krijgen de mogelijkheid om aan studenten die een entree- of niveau 2 opleiding niet kunnen halen een vakcertificaat uit te reiken.
- Het experiment vraagfinanciering wordt uitgebreid naar het mbo

Dit maakt het stapelen van leren-werken, o.a. in de techniek en specialistische opleidingen beter mogelijk. De investering in vmbo-techniek is hard nodig om een aantrekkelijk dekkend aanbod van technisch beroepsonderwijs overeind te kunnen houden in Nederland, in samenwerking met het mbo en de bedrijfstakinfrastructuur op dit terrein. Wel belangrijk is dat er goed wordt overlegd met het georganiseerd bedrijfsleven hoe dit aantrekkelijk voor scholen, studenten en bedrijven in te richten, lerend vanuit de ervaringen in het hbo.

Hoger onderwijs

- Het leenstelsel voor studenten blijft bestaan, maar het collegegeld van het eerste jaar voor een hogeschool of universiteit wordt gehalveerd.
- De bekostigingssystematiek voor het hoger onderwijs zal worden herzien met specifieke aandacht voor de technische opleidingen.
- De middelen die vrijkomen door het weg vallen van de studiefinanciering worden gekoppeld aan kwaliteitsafspraken op individueel instellingsniveau. Samen met partners worden doelen en indicatoren hiervoor opgesteld. Indien deze afspraken niet worden gehaald zal worden gekort op de beschikbare middelen.

Positief dat de prestatiefinanciering en afspraken doorgezet worden met betrokkenheid van het bedrijfsleven. Een bekostiging met andere parameters dan het aantal studenten en een kleine diplomabonus is beter evenals de aangekondigde kritische blik op besteding van de lump sum en extra middelen in het onderwijs. Het is positief dat het kabinet aandacht heeft voor de problematiek van de instroom naar technische opleidingen het hoger onderwijs (met name bij de universiteiten zit in de lift).

Een leven lang ontwikkelen

- Er komt een individuele leerrekening. De fiscale aftrekpost voor scholing zal worden vervangen door een individuele leerrekening voor allen die een startkwalificatie hebben behaald. Met sociale partners en onderwijsinstellingen worden afspraken gemaakt over hun bijdragen bij de invoering van deze scholingsregeling.
- Mogelijkheden van werkgevers om investeringskosten van werknemers in mindering te brengen op een transitievergoeding worden verruimd.

Deze maatregelen kunnen een stimulans betekenen voor een leven lang ontwikkelen, maar vergen ook een "hands on" aanpak met verschillende betrokkenen. Ook om werkenden te stimuleren en te adviseren over hun loopbaan en ontwikkeling.

Techniekpact

In het beroepsonderwijs krijgen vakmensen, techniek en ambacht prioriteit, herwaardering en een nieuwe impuls. Het Techniekpact en het Platform bètatechniek worden voortgezet. In deze kabinetsperiode wordt de bekostigingssystematiek voor het hoger onderwijs herzien, met daarbij specifieke aandacht voor technische opleidingen.

De instroom naar technische opleidingen het hoger onderwijs (met name bij de universiteiten zit in de lift). Zeker voor de TU's leverde moeilijkheden op, waardoor soms een numerus fixus moest worden ingesteld. Het is positief dat het kabinet aandacht heeft voor deze problematiek.

12. Gezondheidszorg en preventie

Inzet op preventie

Er komt een nationaal preventie-akkoord met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders, zorgverzekeraars, gemeenten, sportverenigingen en -bonden, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Focus van het akkoord moet liggen op de aanpak van roken en overgewicht en genomen maatregelen bewezen effectief. Daarnaast is de doelstelling te komen tot een rookvrije generatie.

Hoofdlijnenakkoord zorg 2019-2021

Ingezet wordt op een beweging van meer zorg van de tweede naar de eerste lijn en voorkomen van onnodige zorg. Het belang van zorgprofessionals moet gericht zijn op de uitkomst van zorg in plaats van de omzet. Dat vraagt om een stevige inzet op uitkomstindicatoren. Er komen nieuwe bestuurlijke hoofdlijnen 2019-2021 over medisch-specialistische zorg, geestelijke gezondheidszorg, huisartsen- en multidisciplinaire zorg met een totale opbrengst van 1,9 miljard euro per jaar. Als de uitgaven hoger uitvallen, wordt het macro-kostenbeheersingsinstrument ingezet.

Om de kosten van genees- en hulpmiddelen te beheersen, wordt scherper ingekocht en het geneesmiddelenvergoedingsstelsel herberekend. Dat levert 460 miljoen euro per jaar op. Op nationaal en Europees niveau wordt ingezet op samen inkopen van geneesmiddelen, transparantie van kostenopbouw, innovatie en toegankelijkheid. De nationale 'sluis' wordt voortgezet.

Zorgstelsel

Het huidige stelsel met private zorgverzekeraars en zorgaanbieders onder publieke randvoorwaarden blijft in stand. Het kabinet wil voorkomen dat geld dat bedoeld is voor de zorg, niet ten goede komt aan zorg. Er wordt onderzocht hoe dat op een houdbare manier binnen het systeem kan en gaat het overleg aan met de initiatiefnemers van de Wet Verbod op Winstuitkering Zorgverzekeraars. Waar samenwerking in het belang van patiënten wordt gefrustreerd door de (toepassing van) mededingingsregels, is aanpassing van de (toepassing van) regels nodig.

Meer transparantie voor verzekerden

De verwachting van het kabinet is dat door de aangepaste risico-verevening het aanbod van budgetpolissen verminderd. Begin 2020 wordt getoetst of dat ook het geval is. Ook wordt onderzocht of en hoe meer transparantie en standaardisatie van het totale polis aanbod (inclusief collectiviteiten) kan worden gerealiseerd en voorkomen wordt dat verzekeraars dezelfde polissen tegen verschillende prijzen aanbieden.

Niet alleen de prijs, maar ook de kwaliteit moet centraal staan bij de zorginkoop. Zorgaanbieders en verzekeraars gaan verzekerden laagdrempeliger inzicht geven in de kwaliteit van het zorgaanbod en de ingekochte zorg per polis. Het (meerjarig) contract tussen zorgaanbieders en

verzekeraars is de basis voor afspraken over prijs, kwaliteit en zorgverlening. “Samen beslissen” moet een plek krijgen in de medische richtlijnen.

Financiering zorg en administratieve lasten

Het verplichte eigen risico blijft 385 euro per jaar. De indexatie met de zorguitgaven wordt buiten werking gesteld tot en met 2021. Dat leidt tot hogere zorgpremies. Om stapeling van eigen bijdragen tegen te gaan, komt er een abonnementstarief in de Wet Maatschappelijke Ondersteuning van 17,50 euro per vier weken voor huishoudens die gebruik maken van WMO-voorzieningen. Deze zijn niet langer afhankelijk van gebruik, inkomen of vermogen. De AMvB over een goede verhouding tussen prijs en kwaliteit bij inkoop van WMO-voorzieningen wordt voortgezet.

Ouderenzorg

Op basis van de evaluatie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning worden knelpunten aangepakt. Voor het manifest “Waardig ouder worden” is in deze kabinetsperiode 180 miljoen beschikbaar, daarna 30 miljoen per jaar. Er is structureel 2,1 miljard beschikbaar om te voldoen aan de nieuwe normen voor goede verpleegzorg. Digitaal ondersteunende zorg en de verspreiding van eHealth wordt bevorderd, zowel thuis als in het verpleeghuis. Deze kabinetsperiode is 40 miljoen beschikbaar, daarna 5 miljoen per jaar. De openstaande takenstelling (Wlz.) van 188 miljoen wordt teruggedraaid.

Appreciatie

De voornemens zijn in lijn met onze verwachtingen. Het is goed het nieuwe kabinet het aanbod van de ondernemersorganisaties aanneemt om te komen tot een preventie-akkoord met o.a. het bedrijfsleven. Zo’n preventie-akkoord mag wat ons betreft wel veel breder zijn dan roken en overgewicht tegengaan.

Ook is positief dat in de Zorgverzekeringswet meer werk wordt gemaakt van inzicht in de kwaliteit (waaronder: uitkomsten) van de geleverde zorg en verplaatsen van zorg op de juiste plek. Dat is plezierig voor de patiënt en kan bijdragen aan een beheerste ontwikkeling van de kosten van de zorg, zoals in de zorgvisie van de ondernemersorganisaties is uitgewerkt. Dat geldt ook voor de inzet van digitaal ondersteunende zorg en eHealth in de ouderenzorg.

Het kabinet doet dit alles binnen het huidige stelsel. Dat is positief. Het is goed dat het kabinet wil overleggen met de initiatiefnemers van het Wetsvoorstel Verbod Winstuitkering in de Zorg. Het aantrekken van vreemd vermogen in de gehele zorgsector is en blijft belangrijk voor investeringen in de transformatie van de gezondheidszorg. Ook is het positief dat het kabinet inzet op meerjarige contractering met zorgaanbieders, waardoor het administratieve gedoe rondom aanbestedingen en verantwoording afneemt. Dat kan overigens niet alleen in de relatie met zorgverzekeraars, maar ook met gemeenten en zorgkantoren.

Aandachtspunt blijft – ondanks de genomen maatregelen - de totale stijging van de kosten van de collectief gefinancierde zorg (inclusief de intensivering van de verpleegzorg en het bevriezen van het eigen risico). Deze vertalen zich in steeds verder oplopende zorgpremies, die de koopkracht

van o.a. werkenden onder druk zetten zelfs in tijden van sterke economische groei: koopkracht en zorgpremies zijn communicerende vaten. Ook stijgt de inkomensafhankelijke zorgpremie die werkgevers en zelfstandigen moeten betalen. Dat maakt inzet van arbeid duurder.

Aandachtspunt voor ondernemers is ook de kritische houding ten aanzien van collectiviteitsafspraken in de Zorgverzekeringswet. Veel branches en werkgevers maken afspraken voor hun werkenden, om inzetbaarheid te vergroten en ziekteverzuim te voorkomen of om wanbetaling van de zorgpremie te voorkomen. Zij willen graag deze afspraken voortzetten. In de voornemens van het kabinet zien we echter voldoende ruimte om dat ook mogelijk te houden.

13. Openbaar bestuur en regionaal beleid

Bruisende steden en regio's

- In bestuurlijke afspraken met gemeenten en provincies komt ruimte voor verschillen tussen krimpregio's en stedelijke regio's, naast nationale taken. Hiervoor gaat extra geld naar het gemeente- en provinciefonds oplopend tot 1,4 miljard per jaar. Daarnaast komt 900 miljoen beschikbaar in de kabinetsperiode voor regionale knelpunten (waaronder nucleaire problematiek, ESTEC, Zeeland, Eindhoven, Rotterdam-Zuid en de BES-eilanden).
- Er komt een fonds voor de regio Groningen van 2,5 procent van de aardgasbaten - ongeveer 50 miljoen per jaar- voor versterking van de economie en de leefbaarheid.
- De aanpak van citydeals met stedelijke regio's wordt voortgezet, regionale samenwerking tussen gemeenten wordt gestimuleerd en er komt ruimte voor experimenten voor regionale voorzieningen in krimpregio's.
- Kunst en cultuur moet voor iedereen bereikbaar zijn, zowel in de Randstad als in de regio. Groningen, Breda, Enschede en Eindhoven spelen een aanjagende functie.
- Bij woningbouwproductie komt meer regionaal maatwerk, afgestemd op zowel grote steden als regio's met krimp en leegstand. Ook komen er regionale plannen voor een duurzame gebouwde omgeving, met medeoverheden en netwerkbeheerders.
- Met stedelijke regio's worden afspraken gemaakt over cofinanciering van de uitbreiding van openbaar vervoer. In wetgeving komt ruimte voor regionale experimenten voor 'mobility as a service'. Belemmeringen in grensregio's rond infrastructuur, sociale zaken en werkgelegenheid worden aangepakt.

Het is goed dat er meer aandacht komt voor meer samenwerking tussen overheden in verschillende regio's, en dat ook meer ruimte komt voor de verschillende opgaven van stedelijke gebieden en krimpregio's. Hierbij zal ook het bedrijfsleven nauw betrokken moeten worden.

Overige punten

- Met gemeenten wil het nieuwe kabinet een Right-to-challengeregeling introduceren. Burgers en verenigingen kunnen dan alternatieve plannen indienen voor lokale voorzieningen.
- De reeds ingestelde Staatscommissie Parlementair Stelsel wordt gevraagd in haar advies ook opties aan te dragen voor een wijziging van het kiesstelsel voor de Tweede Kamer.
- Het kabinet gaat het versterken van het voorbereiden en opleiden van gemeenteraadsleden en gedeputeerden ondersteunen.
- De Wet raadgevend referendum wordt ingetrokken. Het Kabinet geeft aan dat het instrument als opmaat diende naar een correctief bindend referendum, waarvoor de politieke steun is afgenomen ook door de onduidelijkheden rondom het raadgevend referendum.
- Het kabinet zet het gelijk behandelen van werknemers bij bedrijven en werknemers bij de overheid voort.

- Voor jongeren wordt de mogelijkheid van een maatschappelijke dienstplicht ingevoerd in overleg met maatschappelijke organisaties, gemeenten en provincies. Maatschappelijke organisaties doen jaarlijks dan voorstellen doen voor deze diensttijd. Het budget hiervoor is 100 miljoen per jaar. De dienstplicht geldt dan als diplomasupplement en vormt een pré bij sollicitaties op overheidsfuncties. Men zal hierover ook in gesprek gaan met het bedrijfsleven.

Colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van VNO-NCW en de Koninklijke Vereniging MKB-Nederland.

Postbus 93002

2509 AA Den Haag

T. 070 - 349 03 49 (VNO-NCW)

T. 070 - 349 09 09 (MKB-Nederland)

www.vno-ncw.nl

www.mkb.nl

20 oktober 2017

Deze nieuwsbrief is met zorg samengesteld. Er kan echter geen enkele aansprakelijkheid worden aanvaard voor eventuele onjuistheden of onvolkomenheden. Vermenigvuldigen van (delen van) deze uitgave is toegestaan, mits met bronvermelding.